

УДК 7.01

ЗНАЧЕННЯ КОМПОЗИЦІЇ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ ТА ЇЇ РОЛЬ У ПРОЧИТАННІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

ПАВЛЕНКО Анатолій, ПАШУКОВА Світлана, ПШІНКА Наталя
Київський національний університет технологій і дизайну, Україна

Автори дослідження на основі аналізу робіт видатних митців розкривають значення композиційних схем в образотворчому мистецтві та їх вплив на втілення основної задуми твору. Наголошується на прагненні художника композиційними засобами захопити і глядача до роздумів над твором, створюючи співзвуччя з процесом творчості.

Ключові слова: композиція, композиційні схеми, композиційні прийоми, метафора, композиційні закони.

ВСТУП

Композиція є основоположною складовою кожного мистецького твору. В синтезі з іншими мистецькими засобами виразності вона сприяє розкриттю його змісту та ідейної задуми твору, визначає його своєрідність, надає оригінальності, виділяє з-поміж інших робіт. Вдало знайдена композиція вирішує велику частину завдань, котрі ставить собі митець. Конфліктність ситуації полягає в тому, що вже знайдені, випробувані композиційні прийоми гарантують успіх, але в той же час позбавляють твір оригінальності, що призводить не до розвитку, а до застою.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідження викликане тим фактом, що науково-методологічних розробок на дану тему не достатньо, як і аналізу оригінальних тлумачень і різних прочитань мистецьких творів високого ґатунку мистецтвознавцями та поціновувачами мистецтва. В даному дослідженні надано приклади, як глядач на основі аналізу твору знаходить його прочитання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

У мистецьких творах дійсність відтворюється не фотографічно, а шляхом відбору, творчого переосмислення, виокремлення самої суті предмета чи явища; завдяки цьому надається особливе звучання темі, загострюється емоційне відчуття. Митець не копіює природу або явище, а створює якісно нову модель баченого, спираючись на власну ерудицію, досвід, багатство уяви, при цьому часто вдається в своїх творах до метафори, символіки, образності мови. Для цього в нього є

цілий арсенал різних засобів виразності та прийомів. Потужним засобом є композиція, без котрої годі уявити художній твір. Досконала і продумана композиційна побудова допомагає розкрити головну ідею, надає творovi гостроти, робить його неповторним і самотутнім. Фактично, робота над твором починається саме з пошуку його структурної побудови, сміливих і оригінальних композиційних рішень. Тут зламування стереотипів, відмова від завчених схем та прийомів є бажаними і часто призводять до позитивних результатів. У той час як пряmolінійність, трафаретність побудови твору позбавляє споживача мистецтва можливості стати вдумливим співучасником творчого процесу, робить з нього пасивного глядача.

У своєму дослідженні серед багатьох засобів виразності в образотворчому мистецтві, котрі передають основний задум твору, розкривають його ідею, надають неповторності та переконливості, а також залучають глядача у творчий процес, ми зупинимось тільки на можливостях, що їх дає композиція.

Протягом багатьох віків художники поступово виробили певні композиційні схеми, котрі вже самі по собі, будучи закладені в творі, починають емоційно впливати на глядача, глибше розкриваючи зміст твору, його ідею. Наприклад, композиція, що розвивається по горизонталі, здебільшого несе в собі спокій; так можна розглядати панорами пейзажів, плин ріки тощо. При цьому рух справа наліво містить у собі певну приреченість, безвихідь, він наче позбавлений розвитку; це, певно, обумовлено тим, що ми звикли гортати книгу, читаючи тексти зліва направо. Вертикалі в композиції надають їй стійкості, впевненості. Композиція, побудована по діагоналі, стає динамічною, її емоційний вплив також залежить від напрямку руху. Так рух з нижнього лівого кута в правий верхній дає відчуття злету, а рух з лівого кута в правий нижній – стрімкого спаду, падіння.

Тепер усе вище сказане проаналізуємо на прикладі відомої картини «Сліпі» П. Брейгеля. На перший погляд, її тема проста. На фоні спокійного пейзажу рухаються вервечкою шестеро сліпих, тримаючись один за одного. Поводир падає, і весь ланцюжок, продовжуючи неквапний рух, падає за ним. Тут унаочнена Євангельська притча від Матфія: «...а якщо сліпий веде сліпого, то обидва впадуть у яму». Побудова композиції з лівого верхнього кута картини в правий нижній надає вервечці сліпих руху. Ми бачимо, як рух наростає, останні дві фігури ще фактично у вертикальних позах, перед ними четверта і третя фігури вже починають валитися вперед, оскільки зв'язані з першими двома фігурами, де вождь вже впав, а другий за ним сліпий вже падає. Зла доля невідворотна, вони всі приречені впасти, тримаючись один за одного.

Діагональна просторова побудова композиції надає ще більшої експресії твору. Це підкреслює і пейзаж, на тлі котрого розгортається драма. Його горизонтальна побудова в поєднанні з вертикалями дерев та різних будівель надає пейзажу мовчазної відстороненості, протиставляє вічність короткоплинній миттєвості, тим самим ще емоційніше загострюючи драму, підкреслює примхливість Долі у світосприйнятті Брейгеля. Цей твір не втрачає актуальності і в наші дні, добре проєктуючись на сучасні процеси в суспільстві, стає символічною метафорою, котрою можна проілюструвати багато подій сьогодення, знаходячи все нові трактування. Цікавим композиційним прийомом є коло. Будучи замкненою фігурою, містить в собі вічний рух, або ж може розглядатися як результат поєднання двох дуг, котрі, з'єднуючись своїми кінцями, в намаганні випрямитись вносять певну напругу.

Яскравим прикладом такої композиційної схеми може бути «Танець» А. Матісса. П'ять фігур людей закручені в танці, їхні тіла в складних рухах утворюють ажурну композицію, котра, своєю чергою, утворює коло, яке і надає враження безперервного руху. Несамовитість танцю наче відриває людей від землі, і вони вже парять над нею. Застосовані контрастні кольори надають ще більшої експресії.

Для теми нашого дослідження цікавим видається приклад картини М. Врубеля «Демон повержений». На наш погляд, тут є очевидним вплив на автора полотна творів Ф. Ніцше, дискусії з неохристиянськими поглядами Л. Толстого. Звідси у художника виникає потреба пошуку надлюдина, звернення до долі особистості.

Отже, як Врубель вирішує цю тему. Звернімо увагу на вибір формату полотна, котре в ширину майже втричі більше за висоту, – це дає можливість розвивати композицію по горизонталі. На тлі кам'янистих гір бачимо Демона з поламаними крилами. Його напружене у граничних зусиллях тіло лежить горизонтально, з невеликим нахилом у лівий нижній кут полотна; каміння і пір'я зламаних крил лише підкреслюють цей рух. Вертикальною залишається лише підтримувана руками голова, з гордим, нескореним поглядом очей. Ця вертикаль ніби промовляє: героя можна вбити, але не можна зламати його дух. Тут боротьба вертикалі й горизонталі як композиційний прийом використані бездоганно.

Таких прикладів втілення ідеї художнього твору композиційними засобами можна навести безліч. Справедливості заради зазначимо, що не всі твори знаходять своє прочитання через композиційну схему, інші засоби виразності є не менш важливими і можуть виступати як головні у вирішенні задуму.

ВИСНОВКИ

Пошук композиції в образотворчому мистецтві – це творчий процес, де немає місця механічному застосуванню однієї із завчених схем, що є коротким шляхом до вирішення проблеми, але веде до сумнівного успіху. Синтез композиційних схем і прийомів надає художньому твору відповідного емоційного забарвлення, якомога повніше розкриває тему та ідею твору, роблячи його неповторним. У роботі може бути застосована одна композиційна схема або поєднано декілька таких схем. Композиційні закони, схеми та прийоми повинні не обмежувати волю й уяву художника, а навпаки – сприяти виявленню основного задуму; при цьому не варто переоцінювати їх значення. Доцільне порушення певних правил може надати твору особливої гостроти у його сприйнятті, але це має бути не бездумним нехтуванням законів, а свідомим, розумним подоланням їхніх обмежень, рамок. Перед митцем не повинні стояти якісь заборони, якщо все те, що він робить, працює на розкриття задуму, поліпшує якість твору. Вдало застосовуючи композиційні схеми, прийоми автор робить художній твір не тільки естетично привабливим, а й примушує глядача думати, співпереживати, домислювати те, на що автор тільки натякнув, заглиблюючись в задум митця, стати співавтором твору, доповнюючи його своїм оригінальним трактуванням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ноель Б. Магритт/ Ноель Б. – М.: Слово, 1995. – 95 с.
2. Кочик Я.О. Живописная система В.Э. Борисова-Мусатова / Кочик Я.О. – М.: Искусство, 1980. – 232 с.

PAVLENKO A., PASHUKOVA S., PSHINKA N. IMPORTANCE OF COMPOSITION IN FINE ARTS AND ITS ROLE IN READING OF WORK OF ART

Authors of the investigation open importance of composition schemes in fine arts and their influence on application of the main intention of work. This investigation is based on analysis of works of famous artists. The stress is laid on aspiration of an artist for inspiring audience to think over the work with the help of composition methods becoming co-authors of the process.

Key words: *composition, composition schemes, composition methods, metaphor, composition laws.*